

УДК 339.9

Р. О. Мадяр,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії,

ДВНЗ "Ужгородський національний університет", м. Ужгород

Ю. Б. Кушнір,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії,

ДВНЗ "Ужгородський національний університет", м. Ужгород

М. І. Далекорей,

к. філос. н., доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,

ДВНЗ "Ужгородський національний університет", м. Ужгород

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

R. Madyar,

Ph. D in economics, associate professor, the lecturer of economic theory department,

Uzhhorod National State University

Y. Kushnir,

Ph. D in economics, associate professor, the lecturer of economic theory department,

Uzhhorod National State University

M. Dalekorey,

Ph. D in philosophy, associate professor, the lecturer of the department of international

studios and public communications, Uzhhorod National State University

TRANSNATIONALIZATION OF UKRAINIAN BUSINESS INTO GLOBAL ECONOMICS

У статті розглянуто особливості транснаціоналізації українського бізнесу. Проаналізовано теоретичне підґрунтя мотиваційних рішень щодо можливості реалізації стратегічних цілей ТНК. Досліджено наявний та потенційний вплив ТНК на українську економіку та визначено перспективні напрями взаємодії ТНК та економічної системи держави. Проаналізовано динаміку надходжень прямих інвестицій в Україну та розкрито основні переваги та недоліки діяльності транснаціональних корпорацій щодо економіки України. Досліджено, що діяльність ТНК, що працюють в Україні, спрямована переважно на внутрішній ринок: продаж імпортованої продукції або виробництво переважно для українського ринку. Розроблено та викладено основні рекомендації покращення інвестиційного клімату в країні, серед яких пріоритет матиме раціональна система державного регулювання інвестиційної політики, що підштовхне ТНК до створення нових виробничих потужностей в Україні. Водночас варто обмежити доступ ТНК, головною метою яких є використання природних ресурсів. Важливим завданням також є сприяння підвищенню конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках.

The author of the article focuses on the features of transnationalization of Ukrainian business. The author dwells on the theoretical basis of motivational decisions for the implementation of strategical aims of transnational corporations. The existent and potential influence of transnational corporations on Ukrainian economy is analyzed. The prospective directions of the interaction of transnational corporations and the economic system of the state are singled out. The author sheds the light on the dynamics of direct investments in Ukraine and surfaces main pros and cons of operation of transnational corporations in the state. The author claims that the operation of transnational corporations that work in Ukraine concentrates mostly within the home market: sell of imported goods or production of goods mostly for Ukrainian market. The important recommendations for the enhancement of investment climate are worked out. One of the most essential recommendations is the rational system of national regulation of investment policy that makes transnational corporations develop production activity in Ukraine. Meantime it's necessary to restrict the usage of natural resources by transnational corporations and encourage the increase of competitiveness of Ukrainian manufacturers within external markets.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, глобальна економіка, український бізнес, інвестиційний клімат.

Key words: transnational corporations, global economics, Ukrainian business, direct investments, investment climate.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Наразі наявність ТНК в Україні забезпечує значний соціально-економічний ефект, хоча він, безперечно, да-

лекий від можливого. Адже нині більшість ТНК, які працюють в Україні, переважно імпортують готову продукцію, вивозять сировину і надають фінансові та посередницькі послуги, тобто не створюють у країні додану вартість. При цьому деякі з них ставлять за мету монополізувати ті чи інші ринки збуту задля отримання над-

прибутків і навіть використовуються в геополітичних цілях. Звісно, це не сприяє розвитку національної економіки. Тому важливим є з'ясування першочергових завдань, які потрібно вирішити для того, щоб транснаціональні корпорації привносили на українські ринки інновації, розвивали тут виробництво як для внутрішнього споживання, так і для експорту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню сутності ТНК, особливостям їх функціонування та впливу на залучення інвестицій та національні економіки загалом присвячено чимало праць зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема таких: Д. Дайкер, Дж. Даннінг, М. Бирка, В. Кочетков, П.О. Куцик, Л. Молчанова, В. Мотриченко, І.Ночвіна, С. Радзівська, М. Овчарук, С. Якубовський та ін. Значним внеском у дослідження різних аспектів формування та діяльності ТНК є праці вітчизняних учених В. Будкіна, О. Білоруса, В. Білошапки, М. Дудченка, М. Рубцової, В. Рокочої, Д. Лук'яненка, В. Сіденка, А. Кредісова, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Філіпенка, А. Румянцева. Проте залишаються не повністю дослідженими проблеми функціонування світових ТНК в олігархічній моделі української економіки, котрі порівняно з нинішніми олігархічними конгломератами, що працюють в різних галузях України, все ж мають очевидні переваги.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Дослідження наявного й потенційного впливу ТНК на українську економіку та визначення перспективних напрямів взаємодії ТНК та економічної системи держави.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку світової економічної системи, її трансформації у глобальну економіку особливого значення набувають процеси транснаціоналізації, які проявляються у створенні та розвитку транснаціональних корпорацій (ТНК), у посиленні ролі й мобільності світового капіталу в усіх його формах і особливо у формі глобальних прямих іноземних інвестицій (ПІІ) [1, с. 324]. Центром ТНК є материнська компанія, яка розміщена в країні базування і здійснює централізоване планування, управління і контроль за діяльністю своїх закордонних підрозділів — дочірніх підприємств, асоційованих компаній і філій, що розташовані в приймаючих країнах [1, с. 325].

Основними ознаками ТНК є:

- здійснення виробництва товарів або послуг, не менше ніж у 6 країнах;
- частка іноземних працівників становить не менше ніж 25%;
- структура активів складає не менше ніж 25% капіталовкладень за кордоном;
- річний обсяг не менше 1 млрд дол.;
- обсяг реалізації товарів за межами головної материнської компанії складає не менше 20%;
- єдина стратегія управління розвитку національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК [2, с. 3].

Швидке поширення ТНК стало характерною особливістю другої половини ХХ ст. — початку ХХІ ст. ТНК стали невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої розвинутої країни. Кількість ТНК та їх філій щороку зростає. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку, в усьому світі налічується близько 82 тис. ТНК, що включають 810 тис. зарубіжних філій. У світовій економіці нині нараховується 82000 ТНК та їх філіалів. На ТНК припадає 50 % світової торгівлі та 67 % зовнішньої торгівлі, також 80 % винаходів і ліцензій. Згідно з оцінками аналітиків, експорт зарубіжних філій ТНК складає приблизно 1/3 від загального експорту товарів і послуг, ринкова капіталізація окремих ТНК перевищує 500 млрд дол. США, а щорічні обсяги продажів становлять 150—200 млрд дол. [3, с. 202]. Існують різні оцінки діяльності ТНК та їх впливу на економіки країн як базування, так і приймаючих країн. Але в будь-якому випадку слід визнати, що ТНК є найважливішим суб'єктом глобальної економіки, рушійною силою глобалізаційних процесів. ТНК як складова система постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем на національному та світовому рівнях. Доменами найбільших ТНК в основному є держави із сильними, стабільними економіками такі, як: США, Великобританія, Німеччина, Китай, Японія, Франція та ін. На територіях промислово розвинутих держав розміщено понад 80 % материнських компаній і близько 33 % філій іноземних доменів, у країнах, які розвиваються, відповідно 19,5 % і майже 50 %, у постсоціалістичних — близько 0,5 % і 17 % [4].

Мотивація рішення про діяльність ТНК у тій чи іншій країні визначається її стратегічними планами. Теоретичним підґрунтям можливості реалізації стратегічних цілей ТНК є розроблена модель Даннінга і Портера, яка дістала назву "Еклектичної парадигми чи парадигми OLI". Згідно з цією теорією при прийнятті рішення щодо іноземного інвестування ТНК мають приділяти увагу наявності виконання трьох основних умов [5, с. 39]:

1. O (ownership specific advantages) — особисті переваги фірми. Ця характеристика вказує на нематеріальні активи, які є в ексклюзивному володінні підприємства і можуть бути передані в межах багатонаціонального підприємства за низькими витратами, що сприятиме збільшенню доходів чи зниженню витрат. Однак операційна діяльність багатонаціонального підприємства, що здійснюється в різних країнах, стикається з додатковими витратами. Тому, для успішного входження на іноземний ринок, підприємству необхідно володіти певними характеристиками, специфічними перевагами. Дж. Даннінг виділяє три типи специфічних переваг:

- 1) монопольні переваги, які проявляються у формі привілейованого доступу до ринків через володіння обмеженими природними ресурсами, патентами, торговельними марками;
- 2) технологічні переваги, які з'являються в процесі активної інноваційної діяльності;
- 3) переваги, пов'язані з розміром підприємства (ефект масштабу).

На відміну від своїх попередників, Дж. Даннінг розглядає ще такий фактор, як час. Він зауважує, що переваги власності не є статичними за своєю природою, тому підприємства інвестують за кордон з метою їх посилен-

Таблиця 1. Прямі іноземні інвестиції в економіку України за 1995–2014 рр. (на початок року млн дол. США)

Рік	Прямі іноземні інвестиції	Темпи приросту обсягу іноземних інвестицій
1995	483,5	-
1996	896,9	85,5
1997	1438,2	60,4
1998	2063,6	43,5
1999	2810,7	36,2
2000	3281,8	16,8
2001	3875	18,1
2002	4555,3	17,6
2003	5471,8	20,1
2004	6794,4	24,2
2005	9047	33,2
2006	16890	86,7
2007	21607,3	27,9
2008	29342,7	36,7
2009	35616,4	20,6
2010	40053	12,5
2011	44806	11,9
2012	50333,9	12,3
2013	55296,8	9,9
2014	58156,9	5,2

Джерело: [6].

ня. Для приймаючої країни створення власності з "нуля" є доволі затратним процесом, але можливе їх перенесення у формі прямих іноземних інвестицій. Це створює синергетичний ефект і зворотний зв'язок, в результаті чого для багатонаціонального підприємства з'являються додаткові можливості О-параметра у вигляді доступу до нових ринків капіталу, інформації, диверсифікації ризиків і т. п.

2. L (location advantages) — перевага розміщення. За наявності переваг власності, щоб підприємство могло використовувати свої можливості на іноземному ринку самостійно, не продаючи свій бізнес, чи здаючи в оренду використання певних активів іноземним підприємствам, йому необхідні додаткові переваги. Такі переваги може надати підприємству територія, на якій воно функціонує. Саме переваги розміщення різних країн є ключовими факторами, які визначають, які країни стануть приймаючими стосовно діяльності багатонаціонального підприємства. Специфічні переваги кожної країни ділять на три категорії. Першою є економічна складова, від якої багатонаціональне підприємство очікує отримати економічні вигоди. Це кількісні та якісні фактори виробництва, транспортні витрати, стан інфраструктури, розмір ринку, пільгове оподаткування, дешева робоча сила та ін. Другою категорією є політична, яка характеризує політику державних органів, спрямовану на потоки прямих іноземних інвестицій, сприятливий інвестиційний клімат. І соціальна категорія, до якої відносять культурні відмінності, ставлення до іноземців тощо [5, с. 40].

3. I (internalization advantages) — перевага інтерналізації, що стосується можливості засвоїти ринок за рахунок переносу виробничих філій в іншу країну, якщо це є більш економічно доцільним, ніж виробництво на місцевому ринку. Припустивши, що перші два типи переваг є наявними, підприємству має бути вигідне їх ви-

користання у співпраці з факторами поза межами країни його походження. Перевагами інтерналізації є вигоди, які з'являються внаслідок загального керівництва мережею активів, розміщених у різних країнах [5, с. 40]. Існування та характер взаємодії різної конфігурації переваг OLI має здатність змінюватися з плином часу та визначає подальший характер стратегії ТНК на зарубіжному ринку. За наявності тільки першої переваги стратегія ТНК має експортний характер. Оцінивши свої можливості та наявні переваги, ТНК визначає свій подальший стратегічний план, якщо існують передумови інтерналізації, то фірма, ймовірно, ухвалить рішення до здійснення прямих іноземних інвестицій. Еклектична парадигма Дж. Даннінга є сьогодні найбільш поширеним концептуальним підходом у світовій економічній літературі щодо пояснення прямих іноземних інвестицій та діяльності багатонаціональних підприємств.

Як ілюструє нам таблиця 1, динаміка обсягів залучених іноземних інвестицій не має чіткої тенденції, найбільший пік активності іноземних інвесторів спостерігається у 1996 та 2006 рр. (темпи приросту 85,5 та 86,7% відповідно). За останні два роки відбувся рекордний спад іноземної інвестиційної активності. За даними доповіді ООН через високі політичні ризики в Україні обсяг прямих іноземних інвестицій скоротився удвічі. Однією з причин стало виведення інвесторами низки активів, особливо з банківського сектора. Найнижчі показники темпів приросту іноземних інвестицій за 2013 р. — 9,9% та 2014 р. — 5,2%. Статистичний аналіз галузевої структури прямих іноземних інвестицій за 2012 р. свідчить про збереження високої зацікавленості іноземних інвесторів до видів економічної діяльності з високою капіталізацією прибутків, таких як переробна промисловість — 25,9%, торгівля — 11, фінансова діяльність — 29,6, операції з нерухомим майном — 16,6%. На жаль, поза увагою іноземних інвесторів лишаються наукомісткі галузі, частка прямих іноземних інвестицій в них склала лише 1%.

Розвиток іноземного інвестування в Україні розпочався одночасно з отриманням суверенітету нашої країни у 1991 р., коли економіка країни стала відкритою для іноземних інвесторів. Цей період характеризується хаотичним створенням спільних підприємств без чіткого визначення їхніх прав та відповідальності, через повну відсутність нормативно-правової бази. Спільні підприємства створювалися тільки на підставі взаємної довіри між партнерами і, як правило, використовувалися іноземними партнерами для просування своєї продукції на ринок України або для доступу до її дешевих сировинних ресурсів. З розробкою та створенням правового поля для іноземного інвестування та початком процесів приватизації розпочалася друга, якісно нова стадія іноземного інвестування. У цей період свої інтереси до ринку України проявляють потужні всесвітньо відомі ТНК — Nestle, Procter&Gambel, Coca-Cola, Samsung, LG та ін.

Важливим аспектом розвитку української економіки є посилення її участі у процесах прогресуючої транснаціоналізації світової економіки, де вона виступає переважно як країна, що приймає транснаціональні корпорації, певною мірою випробовує на собі переваги і недоліки їх діяльності. При цьому слід зважати на те, що на сьогодні ТНК є одним з основних українських інве-

сторів, а ПІІ ТНК — основною формою зарубіжної експансії ТНК. Структура й динаміка українських інвестицій свідчить про орієнтацію більшості іноземних інвесторів на отримання швидкого прибутку та можливість зловживання фінансовими коштами. В Україні зафіксовано близько 7 тис. філій іноземних ТНК, тоді як у світі їх загалом приблизно 810 тис. Тобто частка України складає лише 0,8% від загальної кількості філій ТНК. Більшість ТНК, які представлені на українському ринку, спеціалізуються на харчовій промисловості та торгівлі. Саме ці галузі забезпечують швидкий обіг капіталу та невисокі комерційні ризики. Великі ж промислові концерни, як, наприклад, Westinhouse, Exxon Mobil, на українському ринку відсутні [7, с. 545].

В Україні найбільшими ТНК, які вклали значні фінансові ресурси, є Pepsi Cola з обсягом інвестиційних коштів 250 млн дол., Coca-Cola — 230 млн дол. та інші. Найбільш привабливими секторами вітчизняної економіки для ТНК є харчова промисловість (швейцарська компанія Nestle, бельгійська ABInBev, англо-голландська Unilever та ін.); підприємства торгівлі (американська компанія McDonalds Corporation, німецька METRO Cash&Carry та ін.); фінансовий сектор (австрійський Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдінг АГ, французький BNP Paribas, якому належить УкрСиббанк та ін.); фармацевтика (німецькі компанії BASF SE, Bayer AG та ін.). Саме в цих галузях обіг капіталу є швидким, а ризики мінімальними [3, с. 203].

Окрім функціонуючих ТНК, в Україні чимало компаній, в основному західних, які просто проводять моніторинг ринку на майбутнє з метою зайняти на ньому певну нішу в перспективі. Ці компанії в основному займаються імпортом-експортом сільгосппродукції та засобів захисту рослин [3, с. 203]. Щодо структури ПІІ в Україну за видами економічної діяльності ситуація є такою: порівняно з 2003 р. зменшилася питома вага обсягів ПІІ в промисловість. Якщо раніше цей показник складав майже 52% від загального обсягу інвестицій, то у 2011 р. його було зменшено до 31%, тобто Україна стала менш цікавою для промислових ТНК, а та частина з них, яка все ж зважується інвестувати в українську промисловість, здійснює інвестиції в переробну промисловість (88,9%), а не створює підприємства нового циклу. Щодо фінансового сектора, то тут ситуація, навпаки, покращилася: за даними Державної служби статистики, інвестиції у фінансовий сектор складають 33,7% від загального обсягу, тоді як у 2003 р. їх кількість дорівнювала 7,7%. Все частіше інвестиції у фінансовий сектор України здійснюють транснаціональні банки [7, с. 545—546].

Діяльність ТНК, що працюють в Україні, спрямована переважно на внутрішній ринок: продаж імпортованої продукції або виробництво переважно для українського ринку. Водночас дуже мало компаній зайшли для того, щоб виробляти продукцію на експорт. На думку В. Ланового, причина в тому, що в очах ТНК ми третьосортна країна, невибаглива до якості продукції та з низьким споживчим попитом. При цьому він критичний щодо продажу наявних підприємств транснаціональним корпораціям, оскільки це не сприяє появі нових виробництв, а отже, має обмежений ефект для розвитку економіки країни. Тому, слід робити все, щоб підштовхнути ТНК

до створення нових виробничих потужностей в Україні. В "залученні продуктивного іноземного капіталу ключовим є питання свободи підприємництва, якого ми не маємо. Саме тому до нас не хочуть іти ТНК, які б приносили нові технології, розширювали і створювали виробництва тих чи інших товарів" [9]. Сусідні країни часто мають значно привабливіші умови виробництва завдяки кращому діловому середовищу. Це призводить до того, що багато ТНК не схильні переносити свої потужності в Україну. Більшість зареєстрованих в Україні транснаціональних корпорацій — це компанії з досить швидким обігом капіталу, "тому що дуже ризикована країна". Хоча в Україні не найвищі податки в Європі, але корупційна складова теж лягає фінансовим тягарем на плечі підприємств і часто є непосильною для них.

Слід зазначити, що в результаті несприятливого інвестиційного клімату значна кількість іноземних інвесторів виходить з українського ринку. Так, за останні три роки вітчизняний ринок залишили понад 30 ТНК, серед яких банки, страхові установи, металургійна компанія. Основними причинами виходу ТНК з України є посилення тиску на бізнес, корупція, неможливість захисту прав в суді тощо [3, с. 203].

Однак слід звернути увагу, що сьогодні діяльність ТНК на території України пов'язана із негативними чинниками. Одним із таких чинників є неспроможність вітчизняних виробників витримати конкуренцію з великими ТНК. В умовах недостатньо розвинутої технології та нестабільного фінансового стану частина вітчизняних підприємств відчувають себе лідерами певних галузей виробництва. Стикнувшись із провідними компаніями світу, активи яких складають сотні мільярдів доларів США, більшості з них доводиться поступатися власними амбіціями заради можливості отримати в складі ТНК доступ до нових ринків, технологій, інвестиційних ліній. Разом з тим, посилюється залежність вітчизняної економіки від провідних ТНК світу й частково втрачається свобода вибору власного шляху економічного розвитку. Тому Україні необхідно враховувати всі можливі перешкоди й використовувати позитивний ефект від діяльності ТНК [7, с. 553—554].

Останнім часом активізують транснаціоналізацію своїх операцій і українські компанії. Їх діяльність виходить за межі національної економіки, що перетворює їх на повноцінні ТНК. До найбільш українських ТНК відносять: "УкрАВТО", "Індустріальний Союз Донбасу", "Систем Капітал Менеджмент" (СКМ), "Рошен" та інші [3, с. 203—204].

Серед об'єктивних проблем, що перешкоджають розширенню діяльності ТНК в Україні, називають такі:

- нерозвинутість ринкової інфраструктури;
- нестабільність фінансово-кредитної системи, курсу національної валюти;
- обмежена зовнішня орієнтація бізнесу з невеликими розмірами бізнес-груп;
- наздогоняючий характер науково-технологічної діяльності, інноваційної складової господарювання;
- криза високотехнологічної галузі економіки тощо [3, с. 204].

Дослідники діяльності ТНК в Україні відзначають її як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивного впливу ТНК на українську економіку відносять [8]:

1. Значне вливання капіталовкладень в економіку України, створення додаткових робочих місць та підвищення кваліфікації робітників, збільшення податкових надходжень до бюджету країни (серед 20 найбільших платників податків — 11 транснаціональних корпорацій), поживлення внутрішньої торгівлі всередині країни, насичення ринку високоякісними товарами та послугами, поширення міжнародних стандартів здійснення виробництва та ведення бізнесу.

2. Покращення виробничої бази України. Виробництво іноземними компаніями на території країни товарів та послуг призводить до впровадження інновацій, наука та найновіших розробок, побудови нових підприємств, модернізації або розширення існуючих.

3. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в країні. Імпорт технологій в країну дозволяє покращити якість продукції, підвищити її рівень конкурентоздатності на світових ринках і, як наслідок, сприяє зростанню експорту. Поява товарів та послуг з прогресивними характеристиками спонукає вітчизняних товаровиробників підлаштуватися під кон'юнктуру ринку. За певних обставин інноваційні технології дозволяють покращити умови праці робітників та екологічну ситуацію в країні.

4. Сприяння реструктуризації економіки. Діяльність ТНК знаходиться у тісному взаємозв'язку з кон'юнктурою світової економіки, яка визначає попит і пропозицію на товари та послуги. Функціонування міжнародних компаній на території України призвело до зміни у структурі видів економічної діяльності. В першу чергу значного розвитку набули сектори економіки, які пов'язані з харчовою та тютюновою промисловістю, торгівлею, фінансами, енергетикою та телекомунікаціями, тобто з галузями зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту.

5) Посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації. Функціонування транснаціональних корпорацій в Україні призводить до активізації залучення вітчизняної економіки у світові процеси та вихід на нові ринки товарів та послуг.

Однак діяльність ТНК в Україні спричиняє й негативні наслідки, про що частково вже йшлося [8]:

1. ТНК впливають на уряд країни, відстоюючи власні інтереси, диктуючи правила гри на ринку, викачуючи природні та трудові ресурси, що робить державу фінансово залежною від стратегії діяльності ТНК.

2. У багатьох випадках транснаціональні корпорації використовують українську економіку як сировинну базу, передаючи українським партнерам не відповідні їхньому рівню розвитку технології з жорсткими обмеженнями на продаж.

3. Ведення бізнесу у видах економічної діяльності, які вигідні міжнародним компаніям, а не економіці України. Поряд з активною діяльністю ТНК у галузях зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту спостерігається недостатній рівень інвестицій у інші, дуже важливі для української економіки, види економічної діяльності.

4. ТНК демонструють свою соціальну відповідальності в Україні, проте на практиці дуже часто порушуються певні права національної робочої сили, використовуються недоліки українського законодавства у сфері охорони навколишнього середовища і ін.

5. Міжнародні компанії уникають сплати податків шляхом внутрішнього переливу капіталу в країні з нижчим рівнем оподаткування. Державна податкова служба Україні систематично порушує питання щодо вирішення проблем з ухиленням податків національними та міжнародними компаніями через механізми трансферного ціноутворення.

6. Спроможність ТНК впливати на ціноутворення в країні, що призводить до поглинання або банкрутства вітчизняних виробників, тобто придушення та знищення національних виробників, які мають низьку конкурентоспроможність продукції на світовому ринку, що робить залежною українську економіку від діяльності міжнародних компаній.

Слід зазначити, що ряд українських дослідників вважають, що ТНК в Україні не виконали своєї місії, не стали локомотивами її економічного розвитку. Через очевидні конкурентні загрози для свого бізнесу впливові олігархи намагаються будь-що протидіяти приході ТНК у більшість сфер української економіки або принаймні обмежити його [9].

Для подання негативних наслідків діяльності ТНК українському уряду необхідно удосконалити законодавчу та нормативну базу щодо функціонування ТНК, здійснити модернізацію вітчизняних підприємств, підвищивши їх конкурентоспроможність, підтримувати національного товаровиробника, зменшуючи залежність від діяльності іноземних ТНК, створити сприятливий інвестиційний та бізнес-клімат для компаній як вітчизняного, так і іноземного походження [8].

У цілому можливості окремих держав протистояти тиску потужних ТНК доводиться визнати обмеженими. Тому основним завданням для держави є узгодження інтересів ТНК зі стратегічними інтересами економіки України [3, с. 205—206].

ВИСНОВОК

ТНК в Україні все ще не відіграють масштабної позитивної ролі, яку могли б. "Питання в тому, хто у кому має більшу потребу: ТНК в Україні чи Україна в ТНК? Ілюструє цю тезу той факт, що в Україні присутні менше ніж 1% усіх світових ТНК, це сотні компаній, тоді як у сусідніх країнах і навіть маленькій Молдові їх тисячі [9]. Усі експертні оцінки є позитивними стосовно переваг для України від розширення присутності ТНК. Зокрема, на думку Володимира Ланового, їхній масовий прихід навіть із поглядом на Україну як на не дуже розвинену країну з дешевою робочою силою все ж був би позитивним на цьому етапі. По-перше, сприяв би підвищенню культури ведення бізнесу, оскільки привносив би на український ринок певні світові стандарти. По-друге, трудомісткі виробництва могли б створити чимало нових робочих місць. А реальне (включно з прихованим) безробіття є проблемою щонайменше для 7—8 млн українців. По-третє, ТНК перенесли б в Україну бодай частину виробництва товарів, які зараз повністю імпортуються, а відтак зменшився б дефіцит платіжного балансу та державного бюджету [9].

Наразі присутність ТНК в Україні уже забезпечує значний соціально-економічний ефект, хоча він, безперечно, далекий від можливого. Зокрема, лише компанії-члени Американської торговельної палати забезпечили

ли близько 80% ПІІ та створили в країні понад 1 млн робочих місць. Нині більшість ТНК, які працюють в Україні, переважно імпортують готову продукцію, ввозять сировину і надають фінансові та посередницькі послуги, тобто не створюють у країні додану вартість. При цьому деякі з них ставлять за мету монополізувати ті чи інші ринки збуту задля отримання надприбутків і навіть використовуються в геополітичних цілях [9]. Отже, можна сказати, що ТНК на сьогоднішньому етапі розвитку світового господарства відіграють важливу роль. Адже вони впливають на економіку приймаючих країн, прискорюють науково-технічний процес, інтернаціоналізацію господарського життя, залучаються ПІІ, відкривається доступ до фінансових ресурсів ТНК, інтеграція до світових економічних процесів, доступ до зовнішніх ринків. При цьому вплив ТНК на розвиток національної економіки України є досить неоднозначним [8]. Враховуючи позитивні та негативні аспекти, уряду необхідно розробити гнучкі, адаптовані до поточної ситуації механізми регулювання їх діяльності з метою збереження національних інтересів з одночасним нарощуванням обсягів іноземного інвестування, які є вкрай необхідними для розвитку економіки України. І за рахунок інвестиційних ресурсів ТНК забезпечити розвиток вітчизняних товаровиробників [8].

Література:

1. Радзівська С.О. Глобальна економіка: конспект лекцій для студентів економічних напрямів підготовки усіх форм навчання / С.О. Радзівська. — К.: СІК ГРУП УКРАЇНА". 2015. — 344 с.
2. Овчарук М.П. Особливості поширення та впливу ТНК на економіку України / М.П. Овчарук, В.М. Мотриченко // Фінансовий простір. — 2013. — № 3. — С. 61—67 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_3_10.pdf
3. Ночвіна І.О. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій в Україні та їх вплив на національну економіку / І.О. Ночвіна // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди. Економіка. — 2014. — С. 200—207 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2312-2404/article/view/39773/35874>
4. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності [Текст]: навч. посіб. / С.О. Якубовський та ін.; ред.: С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. — К.: ЦУЛ, 2011. — 472 с.
5. Бирка М.І. Теоретико-методологічні підходи до аналізування прямих іноземних інвестицій в контексті їх залучення / М.І. Бирка // Науковий журнал "Стратегія розвитку України (Економіка. Соціологія. Право). — 2012. — № 1. — С. 34—41.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
7. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія / П.О. Куцик, О.І. Ковтун, Г.І. Башнянин. — Львів: Видавництво ЛКА, 2015. — 594 с.
8. Сіроока К.О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки. — Студентська науково-практична конференція: Тенденції розвитку глобаль-

них та локальних процесів в національній економіці.- Хмельницький національний університет. — 13.10.2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mev.khnu.km.ua/load/studentska_naukovo_praktichna_konferencija/2_tendenciji_rozvitku_globalnih_ta_lokalnih_procesiv_v_nacionalnij_ekonomici/vpliv_tnk_na_rozvitok_ekonomiki_ukrajini_perevagi_ta_nedoliki/64-1-0-417

9. Невиконана місія. Транснаціональні корпорації не стали в Україні локомотивами розвитку // Тиждень UA // 10.02.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/74634>

References:

1. Radziewska, S.O. (2015), *Hlobalna ekonomika [Global economics]*, SIK HRUP UKRAINA, Kyiv, Ukraine.
2. Ovcharuk, M.P. (2013), "Spreading and influential features of transnational corporations on Ukrainian economy", *Osoblyvosti poshyrennya ta vplyvu TNK na ekonomiku Ukrainy*, [Online], № 3, available at http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_3_10.pdf (Accessed 27 Apr 2017).
3. Nochvina, I.O. (2014), "Operating features of transnational corporations in Ukraine and their influence on national economy", *Osoblyvosti diyalnosti transnatsionalnykh korporatsiy v Ukraini ta jikh vplyv na natsionalnu ekonomiku*, [Online], available at: <http://journals.uran.ua/index.php/2312-2404/article/view/39773/35874> (Accessed 27 Apr 2017).
4. Yakubovskyy, S.O. and Kozak, Y.H. (2011), *Transnatsionalni korporatsiyi: osoblyvosti investytsiynoyi diyalnosti [Transnational corporations: features of investment policy]*, TSUL, Kyiv, Ukraine.
5. Byrka, M.I. (2012), "Theoretical and methodological approaches to analyze direct foreign investments in the realm of their implementation", *Teoretyko-metodolohichni pidkhody do analizuvannya pryamykh inozemnykh investytsiy v konteksti yikh zaluchennya*, pp. 34—41.
6. The State Committee of Statistics in Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 27 Apr 2017).
7. Kutsyk, P.O. Kovtun, O.I. and Bashnyanyn, H.I. (2015), *Hlobalna ekonomika: pryntsyepy stanovlennya, funktsionuvannya, rehulyuvannya ta rozvytku [Global economy: foundation principles, functioning, regulation and development]*, LKA, Lviv, Ukraine.
8. Sirooka, K.O. (2015), "The influence of transnational corporations on Ukrainian economic development: advantages and disadvantages", *Vplyv TNK na rozvytok ekonomiky Ukrainy: perevahy ta nedoliki*, [Online], available at: http://mev.khnu.km.ua/load/studentska_naukovo_praktichna_konferencija/2_tendenciji_rozvitku_globalnih_ta_lokalnih_procesiv_v_nacionalnij_ekonomici/vpliv_tnk_na_rozvitok_ekonomiki_ukrajini_perevagi_ta_nedoliki/64-1-0-417 (Accessed 27 Apr 2017).
9. (2013), "Mission impossible. Transnational corporations haven't become a development engine in Ukraine", *Nevykonana misiya. Transnatsionalni korporatsiyi ne staly v Ukraini lokomotyvom rozvytku*, available at: <http://tyzhden.ua/Economics/74634> (Accessed 27 Apr 2017).

Стаття надійшла до редакції 14.05.2017 р.